

De Kerk als tegencultuur: Een pleidooi voor een meer profetische kerk

Beste collega's,

In juli 1969, zette, Neil Armstrong die ene kleine, historische stap. Wat we op dat moment niet zagen, waren de tien jaar van onophoudelijke voorbereiding die eraan voorafgingen.

In totaal werkten meer dan 400.000 mensen aan dit project, acht jaar lang met oneindig veel simulaties. De astronauten trainden niet voor een ideale reis, maar juist voor alles wat mis kon gaan. Ze oefenden routines, niet om hun vrijheid te beperken, maar om hen in leven te houden in een omgeving die fundamenteel vijandig was aan het menselijk bestaan. Ze trainden om de zwaartekracht van de aarde te overwinnen en te functioneren in de gewichtloosheid van de ruimte.

Dit verhaal is een passende metafoor voor de opdracht waar wij als kerkleiders vandaag voor staan. Wij zijn geroepen om mensen te vormen voor het Koninkrijk van God, een realiteit met een volstrekt andere omgeving of 'atmosfeer' dan de wereld waarin wij leven. Tegelijkertijd worden wij en onze gemeenschappen dagelijks blootgesteld aan de 'onzichtbare zwaartekracht van onze tijdsgeest' – een krachtig, alomtegenwoordig veld dat ongemerkt aan ons trekt, onze verlangens vormt en onze prioriteiten bepaalt. De vraag die mij, en u ongetwijfeld ook, bezighoudt, is deze: "Hoe overwin ik deze zwaartekracht van onze tijdsgeest, of ga ik er aan tenonder?"

John Mark Comer stelt terecht dat geestelijke vorming een universeel menselijk proces is. De vraag is niet *of* we gevormd worden, maar *door wie* of *wat* we gevormd worden. Als we niet bewust en intentioneel worden gevormd door de weg van Jezus, worden we onbewust en onbedoeld gevormd door de krachtige liturgieën van onze seculiere tijd. Dan worden we consumenten in plaats van aanbidders, presteerders in plaats van dienaren, en geïsoleerde individuen in plaats van leden van een lichaam.

Het doel van mijn bijdrage vanmiddag is om niet alleen naar binnen te kijken, zoals we vanmorgen hebben gedaan. Maar ook naar buiten. Ik wil drie dingen doen.

1. Ten eerste, het stellen van een diagnose van de vormende kracht van onze cultuur.
2. Ten tweede, het herontdekken van de roeping van de kerk als een profetische contracultuur.
3. En ten derde, hoe doen we dat praktisch.

De diagnose: een lege samenleving met het evangelie van meer, beter en sneller

Om een alternatief te kunnen bieden, moeten we eerst de wereld waarin we leven scherp analyseren. Hiervoor leun ik vandaag op het werk van drie scherpe Nederlandse denkers: econoom Paul Schenderling, filosoof Evert-Jan Ouweneel en psychiater Esther van Fenema. Twee van hen christen, eentje met een heleboel christelijke bagage zullen we maar zeggen.

Evert- Jan Ouweneel signaleert grofweg drie problemen in onze cultuur:

1. We hebben veel gemeenschappelijke vijanden, weinig gemeenschappelijke dromen
2. We hebben veel boosheid, weinig liefde
3. Er spelen veel grote kwesties tegelijkertijd, en weinig antwoorden lijken te werken

Zijn analyse daarbij dat we de afgelopen 30 jaar gevormd zijn door het denken dat *autonomie* en *zelfstandigheid* heel belangrijk zijn. Onze samenleving legt bovendien een sterke nadruk op authenticiteit, die zich vooral uit in ons eigen gevoel. Het gevoel moet goed zijn. Ik moet zelfstandig kunnen besluiten over wat ik vind, waar ik voor leef en hoe ik mijn leven inricht.

Deze persoonlijke ontwikkeling heeft ons veel goeds gebracht, maar het nadeel is dat als je hiermee opgroeit, het steeds lastiger wordt jezelf in te voegen in een groter geheel en daar dienstbaar aan te zijn.

Daardoor is er nauwelijks meer sprake van het collectief dromen. Het dromen als samenleving of groep is naar de achtergrond verdwenen en verbindt nog nauwelijks mensen. Daarmee maken we zingeving ook vaak iets persoonlijks, iets voor het individu, wat je zelf mag voelen en beleven. En wat jij voelt is goed.

Je moet jezelf zin geven. Maar wat als niemand tegen je zegt dat je ertoe

doet? Kun je het dan tegen jezelf zeggen?

Dan zoeken we onze zingeving vaak in het opstaan tegen een vijand, het liefst samen. En die vijand kan verschillende lagen hebben: op globaal niveau heeft dat te maken met klimaatverandering of complotdenken, maar de vijand kan ook een andere 'stam' of 'geloof' of 'geaardheid' zijn. Op het meest tastbare niveau is het bijvoorbeeld de overheid die je persoonlijke vrijheid inperkt door bijvoorbeeld de komst van een asielzoekerscentrum bij jou in de buurt.

Dit individualisme wordt ook gevoed door het economisch model wat de afgelopen decennia de boventoon is gaan voeren: het neoliberalisme. Ook al hebben we regeringen gehad met verschillende samenstellingen, ze waren allemaal in meer of mindere mate neoliberal. Met alle consequenties van dien ook voor de geloofwaardigheid van de democratie. Die is haar ideologische veren verloren.

Het Systeem van 'Nooit Genoeg'

De fundamentele motor van onze samenleving is een economisch model geworden dat is gebouwd op het principe van oneindige groei. Paul Schenderling legt bloot dat dit systeem niet primair gericht is op het vervullen van menselijke *behoeften*, maar op het creëren van oneindige *verlangens*. Dit is geen toevallige bijwerking; het is het ontwerp. Zoals Paul Mazer van Lehman Brothers al in 1927 zei: "We moeten Amerika omvormen van een cultuur van behoeften naar een cultuur van verlangen. Mensen moeten worden getraind om te verlangen naar nieuwe dingen, zelfs voordat de oude volledig zijn gebruikt". Dit principe, dat we nu kennen als geplande veroudering, is de hartslag van onze economie.

Dit systeem heeft verstrekkende gevolgen. Het leidt tot de systematische uitputting van onze planeet en de uitbuiting van mensen aan de andere kant van de wereld, die in moderne slavernij de producten maken die wij consumeren. Maar de meest ingrijpende consequentie is spiritueel. Dit economische systeem wordt een geïnternaliseerde realiteit, een afgod die ons denken en doen bepaalt. Dit is het 'Egypte in ons'. Net zoals de Farao een onverzadigbare vraag had naar meer stenen, zo drijft onze cultuur ons voort met een meedogenloos 'meer, meer, meer'. Werk verandert van een roeping tot dienstbaarheid en aanbidding in een middel om onze eindeloze verlangens te financieren. Het wordt een afgod die ons uitput en ons tot slaaf maakt van een onbereikbaar ideaal. We willen altijd meer, een klein

beetje maar hoor...

En ik stel mezelf de vraag: wil ik wel uit Egypte worden bevrijd? Het was er toch niet zo slecht?

De Psychologie gevolgen: het 'Verlaten Individu'

De psychologische gevolgen van dit economische systeem worden haarscherp geanalyseerd door Esther van Fenema. De onophoudelijke focus op economische groei, prestatie en consumptie erodeert systematisch de structuren die ons als mensen houvast en betekenis geven: sterke gemeenschappen, gedeelde verhalen en gezamenlijke tradities. Dit proces creëert wat van Fenema 'het verlaten individu' noemt. Dit individu is losgezongen van zingende verbanden en wordt vervolgens belast met de onmogelijke taak van zelfcreatie.

Dit wordt gedreven door wat zij het 'maakbaarheidsdenken' noemt: de illusie dat een succesvol en gelukkig leven volledig onze eigen verantwoordelijkheid is, een project dat we moeten managen. Ons leven wordt een bedrijf, ons Instagram-profiel een reclamebord. Falen om te voldoen aan dit perfecte, onrealistische ideaal wordt niet gezien als een symptoom van een zieke cultuur, maar als een persoonlijk tekortschieten.

Deze immense druk leidt onvermijdelijk tot de diepe, existentiële 'leegte' die Van Fenema identificeert als de 'achtste hoofdzonde' van onze tijd – een schrijnend gebrek aan zin, verbinding en transcendentie. Deze leegte is geen abstract filosofisch concept. We zien de gevolgen ervan dagelijks in de cijfers: een kwart van de Nederlandse bevolking kampt met een psychische aandoening, met angst- en stemmingsstoornissen als snelste stijgers. Dit zijn de mensen in onze kerken, onze burens, onze kinderen. De 'therapiecultuur' biedt vervolgens individuele oplossingen voor wat in wezen een collectieve, systemische en geestelijke crisis is, en houdt daarmee het probleem in stand.

Mijn betoog van vanmiddag is deze: het is cruciaal dat we de samenhang tussen deze drie analyses zien. Het economische systeem van Schenderling en de psychologische waarnemingen van Van Fenema en de diagnose van Ouweneel zijn geen losstaande problemen; ze vormen een zichzelf versterkende, destructieve cyclus.

Ze plaatsen ons om met de woorden van Evert-Jan Ouweneel te spreken in een 'perfecte storm' omdat het crisis is op micro, meso en macro niveau. De ziel is leeg, de samenleving gepolariseerd, de

wereld in verwarring.

Een economie gebaseerd op oneindige groei *heeft* het 'verlaten individu' nodig om te kunnen functioneren. Om oneindige verlangens te creëren, moeten traditionele bronnen van identiteit en tevredenheid – zoals geloof en gemeenschap, die een gevoel van 'genoeg' bieden – worden uitgehold. Dit leidt rechtstreeks tot de 'leegte' die Van Fenema beschrijft. Dit lege, angstige individu is de perfecte consument. Hem wordt verteld dat de oplossing voor zijn leegte de volgende aankoop is, de volgende promotie, de volgende ervaring – precies de brandstof die de groeimotor draaiende houdt. Maar ook de armoede versterkt, vluchtelingenstromen op gang brengt, de aarde uitholt en daarmee ook polarisatie en boosheid opwerkt. Het systeem creëert de ziekte en verkoopt vervolgens een vals medicijn. Onze roeping als kerk is om zowel de ziekte als het valse medicijn te ontmaskeren.

Mensen zijn meer en meer zelf het grootste gevaar voor zichzelf. Want hoe onzeker ook, de extreme armoede is lager dan ooit, er komen heel weinig mensen meer om door oorlogen en de medische zorg is vergevorderd. Er is hoop!

Maar onze planeet is kwetsbaar, de wereld verandert snel en de samenleving is verdeeld. En dat leidt tot onrustige zielen zonder samenhang.

Onze analyse leidt tot twee belangrijke vragen die – als we er een antwoord op hebben – wel eens een effectief middel kunnen zijn om aan de zwaartekracht van onze tijdsgeest te ontsnappen.

- Waar vind je rust?
- Waarom doe ik er toe?

De Kerk als Profetische tegencultuur

Deze diagnose leidt onvermijdelijk tot de vraag: wat is ons antwoord? Het antwoord is volgens mij niet om relevanter te worden in onze cultuur, maar om een geloofwaardig en aantrekkelijk alternatief te *zijn*. De roeping van de kerk in deze tijd is minder om mee te buigen, maar om een profetische tegencultuur te vormen.

En dan heb ik het dus niet over dat we onze muziekstijl niet mogen updaten...

Het antwoord dat ik vanmiddag wil schetsen is een *cultuur* die je helpt rust

te vinden. Rust die leidt tot innerlijke vrede en voldoening.

Hoe ziet zo'n tegencultuur kerk eruit?

Luisteren

Allereerst is het een kerk waar we mensen weer echt zien. Waar we empathie hebben. Waar de woorden klinken: "Jij doet er toe!" en dat ook oprecht wordt gemeend.

En om dat te kunnen, moeten we leren luisteren. Echt luisteren zonder daarin zelf de neiging te hebben ons in het gesprek weer te moeten bewijzen. Of het gesprek over te nemen.

En daarvoor is het nodig dat we als kerkleiders ook werken aan rust in ons eigen hoofd. Een kerk die een tegenbeweging wil vormen tegen de drukte en onrust in de wereld, kan mensen alleen maar brengen naar een plek die ze zelf kent.

En daarin volg ik Comer van harte: het verhaal van de woestijnvaders en -moeders in de derde en vierde eeuw is hierin leidend. Hun context is opvallend vergelijkbaar met de onze. Toen het christendom onder keizer Constantijn de staatsreligie werd en zich verbond met wereldse macht, raakte de kerk 'verdund en verwaterd'. Het geloof werd oppervlakkig, een sociale conventie in plaats van een transformerende kracht. De stem van de keizer was veel luider dan die van God. De kerk was een verlengstuk van de macht, preekte meer dan ze luisterde en haar mensen ook echt zag!

De reactie van een kleine groep radicalen was niet om de instituten van binnenuit te hervormen, maar om een alternatief te creëren in de marge. Ze trokken de woestijn in om God opnieuw te vinden, ver weg van de afleidingen en compromissen van het Romeinse rijk. Hun 'Way of Life', gekenmerkt door stilte, afzondering en gebed, was een directe, profetische afwijzing van de waarden van hun tijd: lawaai, ambitie en oppervlakkigheid. Het was een daad van spiritueel verzet.

Dit historische voorbeeld onthult een terugkerend patroon: geestelijke vernieuwing komt zelden uit de centra van macht, maar bijna altijd uit de marges. Wanneer de kerk wereldse macht en culturele acceptatie verwerft, wordt ze verleid tot compromissen om die status te behouden. Ze wordt een hofpredikant van de status quo in plaats van een profeet. De kracht van de woestijnvaders lag juist in hun wereldse *machteloosheid*. Door naar de marge te bewegen, vonden ze ruimte en rust. En dat gaf hen autoriteit.

Dit impliceert een radicale uitdaging voor ons vandaag. Onze zoektocht naar culturele relevantie, politieke invloed of groeiende bezoekersaantallen zou een spirituele valkuil kunnen zijn. De werkelijk transformerende weg ligt mogelijk in het omarmen van onze marginale positie in een seculiere samenleving en het bouwen van kleine, diepe en radicaal andere gemeenschappen. Onze profetische kracht ligt niet in onze omvang, maar in ons anders-zijn.

Oefenen in overvloedige genade

Willen we als kerk een tegenbeweging vormen, dan zullen we in deze samenleving een voorbeeld moeten stellen in hoe we omgaan met verschillen. Wat de samenleving van nu nodig heeft is voorbeeldplekken van het goede leven. Hoe je omgaat met verschillen die vrij fundamenteel van aard kunnen zijn. Hoe mensen met verschillende meningen in een community kunnen blijven. Dat is oefenen in overvloedige genade.

En dat kan mijns inziens alleen door een groter gemeenschappelijk verhaal. Het verhaal van de verloren zoon. Die niet alleen een verlaten individu was, maar juist door de genade van de Vader weer deel werd van een gemeenschap.

Wat maken wij groot in onze kerk? Is dat de navolging van Jezus, of onze discussie over en positie ten opzichte van Israël en Gaza, de doop, LHBTIQ+. Om die onderwerpen plek te geven, is er een kerk nodig die genade en waarheid allebei overeind weet te houden en verschillen op de een of andere manier een plek weet te geven.

En mogen we gewoon erkennen dat we daarmee worstelen? Wat is nou waarheid?

Wat het in ieder geval niet hoeft te zijn is jouw en mijn mening. Maar mogen we ook nog wel gewoon blijven zeggen dat er waarheid is. En dat we daar met elkaar naar op zoek mogen, hoewel we die misschien nooit 100% zeker vinden, of in ieder geval er altijd mensen zullen zijn die een andere mening zullen blijven houden dan wij. Dat is de realiteitscheck.

De kerk zal zich moeten bezinnen op wat haar echte eerste liefde is: God zelf. Zijn karakter, zijn verbond, zijn genade. Het bloed van Jezus... En wij volgen de Weg van Jezus. Onderweg discussiëren we ons suf, maar aan het einde van de dag gaat het wel over kind van Hem zijn, en onze identiteit in hem vinden.

Een kerk als tegencultuur is een aanbiddende kerk, omdat zij daarmee de belangrijke dingen eerst doet.

Kortom, tegen polarisatie vormen we een community die zegt: jij doet er toe en we leven voor een ander doel.

Een andere levensstijl

Tot slot: volgens Ouweneel is de grootste uitdaging en kans van de kerk om een andere levensstijl voor te leven: Nieuwe wijn in nieuwe zakken om het met de woorden van Jezus te zeggen.

En ik zie hier meer dan alleen een effect voor ons persoonlijk leven. Als wij een nieuwe levensstijl aannemen op ons niveau, de kerk op met meso-niveau en we krijgen het voor elkaar om ook op het macro-niveau invloed uit te oefenen, dan ontstaat misschien iets van wat Paul Schenderling noemt: de 'economie van genoeg'. Het is een leven dat niet wordt afgemeten aan wat we vergaren, maar aan onze dankbaarheid en ons vermogen om te delen. Het is een leven waarin we de leugen van 'nooit genoeg' doorprikken met de waarheid van Gods voorzienigheid.

Een diagnose en een visie zijn echter niet voldoende. We hebben een concrete, praktische methode nodig om deze visie te leven. Hoe worden we mensen die deze contracultuur kunnen belichamen?

De 'Hoe': Leerling-zijn van Jezus

Het belangrijkste instrument hiervoor is een 'Rule of Life', of in het Nederlands, een 'Leefregel'. Dit is precies het concept dat geïnspireerd is door de woestijnvaders. Een leefregel is een intentioneel gekozen set van ritmes en praktijken die ons helpen om in het dagelijks leven met Jezus te wandelen. Dit is de praktische manier waarop we 'nieuwe wijnzakken' creëren die de Geest van God kunnen bevatten. Om een krachtige metafoor te gebruiken: een leefregel is geen kooi van wetticisme, maar een 'latwerk' dat de rank van ons leven ondersteunt, zodat we verbonden blijven met Jezus, de ware Wijnstok, en meer vrucht kunnen dragen.

Een leefregel is een strategische en bewuste *tegen-liturgie*. De praktijk van stilte is niet alleen maar rustig zijn; het is oorlogsvoering tegen de liturgie van constante afleiding die onze aandacht versplintert. De praktijk van de sabba is niet alleen maar uitrusten; het is oorlogsvoering tegen de liturgie van 24/7 productiviteit die onze waarde definieert door onze output. De praktijk van vrijgevigheid is niet alleen maar liefdadigheid; het is

oorlogsvoering tegen de liturgie van consumentisme die ons vertelt dat onze identiteit ligt in wat we bezitten. Als leiders moeten we deze praktijken niet presenteren als een checklist om een 'betere christen' te worden, maar als het trainingsregime voor een verzetsbeweging. We trainen om onze harten opnieuw te kalibreren op het ritme van het Koninkrijk, in een wereld die ze actief kalibreert op het ritme van 'Egypte'.

Sleutelpraktijken voor een Rusteloze Tijd

Vanuit dit raamwerk wil ik drie sleutelpraktijken uitlichten die een direct tegengif vormen voor de culturele ziekten die we hebben gediagnosticeerd.

1. **De Sabbat: Vreugdevol Verzet tegen de Afgoderij van Productiviteit.** De sabbat is misschien wel de meest profetische praktijk voor onze tijd. Het is geen dag van beperkingen, maar een dag van protest en bevrijding. Het is een wekelijkse, 24-uur durende oorlogsverklaring aan de tirannie van het moeten. Het is een daad van verzet tegen de 24/7-economie en de 'Farao in ons' die altijd meer eist. Door te stoppen met werken, produceren en consumeren, verklaren we dat onze waarde niet ligt in wat we doen, maar in wie we zijn: geliefde kinderen van God. Het is een dag van rust, aanbidding en genot – een voorproefje van de nieuwe schepping.
2. **Radicale Gemeenschap: Het Tegengif voor het 'Verlaten Individu'.** In een wereld van hyperindividualisme en oppervlakkige connecties, moet de kerk een plaats zijn van diepe, toegewijde, face-to-face gemeenschap. Dit gaat verder dan een gezellig samenzijn op zondagochtend. Het is een gemeenschap waar we echt gekend, geliefd en verantwoordelijk gehouden worden. Waar we samen eten, samen bidden, elkaars lasten dragen en het leven delen. Dit is de enige geloofwaardige context waarin we onze identiteit kunnen vinden, niet in prestatie, maar in het feit dat we erbij horen. Dit is het enige krachtige antwoord op de 'leegte' die onze samenleving teistert.
3. **Eenvoud & Vrijgevigheid: De Economie van Genade Leven.** Deze praktijken confronteren het consumentisme frontaal. Door bewust te kiezen voor eenvoud – minder spullen, minder haast, minder luxe – verklaren we dat we 'genoeg' hebben. We doorbreken de cyclus van het verlangen. Door het beoefenen van radicale vrijgevigheid met onze tijd, talenten en geld, belichamen we de waarheid dat alles wat we hebben een geschenk van God is, bedoeld om te delen. Dit maakt de 'economie van genade' een geleefde realiteit in plaats van een

abstract theologisch concept. Het is de praktische uitwerking van een hart dat niet langer bang is voor tekort, maar leeft vanuit de overvloed van God.

Conclusie: Een Uitnodiging aan Kerk en Samenleving

Dit alles brengt ons bij een oproep. Een oproep, allereerst, aan onszelf als leiders. Wij worden geroepen om deze boodschap niet alleen te preken, maar om deze te *modellen*. Om in onze eigen levens de moed te hebben om een leefregel te omarmen die tegen de stroom ingaat. Om onze kerken te leiden in het collectief onderscheiden en omarmen van een 'Way of Life'. Niet als een nieuwe wet, maar als een raamwerk dat leidt tot meer échte vrijheid. Dit is de enige weg om ervoor te zorgen dat de kerk een authentieke tegenbeweging wordt en niet slechts een echo van de cultuur.

Maar deze beweging naar binnen is geen doel op zichzelf. Het is de grootste gift die de kerk kan bieden aan een samenleving die, in de woorden van Ouweneel, Van Fenema en Schenderling, angstig, leeg en onhoudbaar is. Wij bieden geen gemakkelijke antwoorden, maar een geleefd getuigenis van een meer menselijke, meer verbonden en meer betekenisvolle manier van leven.

En dit brengt mij bij de overgang naar de reflectie van Don Ceder. Wij, als kerk, en de politiek, als overheid, hebben verschillende, maar complementaire verantwoordelijkheden. De kerk wordt geroepen om deze alternatieve levenswijze te *belichamen*. De politiek wordt geroepen om de *voorwaarden* te scheppen waarin menselijke gemeenschappen kunnen floreren.

Door het implementeren van een 'Way of Life' kunnen onze lokale kerken functioneren als kleinschalige laboratoria voor sociale en spirituele vernieuwing. Ze worden proeftuinen die levensvatbare alternatieven demonstreren die breder beleid kunnen informeren en inspireren. Een gemeenschap die de sabbat serieus neemt, is een pilotproject voor het weerstaan van de burn-outcultuur. Een gemeenschap die radicale vrijgevigheid en onderlinge steun beoefent, is een pilotproject voor het aanpakken van schulden en armoede op lokaal niveau. Een gemeenschap die diepe relaties cultiveert, is een pilotproject voor het overwinnen van de eenzaamheidsepidemie. Deze gemeenschappen redden niet alleen zielen; ze genereren 'sociaal kapitaal' en laten zien hoe een bloeiende gemeenschap er in de praktijk uit ziet. De kerk kan zich zo presenteren, niet

als een belangengroep die om hulp vraagt, maar als een bron van wijsheid en een levend 'proof of concept'.

Wij, als kerk, voelen de roeping om dit alternatief te belichamen. We zien de gevolgen van een dolgedraaide economie en een cultuur van individualisme in onze gemeenschappen: de burn-outs, de eenzaamheid, de schuldenproblematiek. U, meneer Ceder, ziet dezelfde symptomen vanuit uw werk in de Tweede Kamer, in de dossiers over jeugdzorg, sociale zaken en armoedebestrijding. Onze vraag aan u is dan ook: Welke rol kan en moet de politiek spelen in het scheppen van voorwaarden—in ons economisch bestel, in onze zorg voor mentale gezondheid, in onze inrichting van de publieke ruimte—waarin gemeenschappen van 'genoeg' kunnen floreren en de meedogenloze druk van 'meer' wordt getemperd door een visie op het gemeenschappelijke goede? En hoe kan de politiek wellicht ook intern werken aan het voorleven van hoe we met elkaar omgaan?

We gaan aan de koffie: met deze vraag:

- **Hoe lukt het jouw gemeente om echt een community te zijn?**